

De (on)zichtbaarheid van pijn bij dieren

Irene Walstra

Lectoraat Welzijn van Dieren, Hogeschool van Hall Larenstein

Ieder jaar organiseert het Lectoraat Welzijn van Dieren, verbonden aan Hogeschool Van Hall Larenstein in Leeuwarden, een aantal Studia Generales (SG) waarin verschillende gastsprekers uit het werkveld hun visie geven op een aantal zeer uiteenlopende onderwerpen. Op 16 januari jl. werd afgetrapt met het onderwerp 'pijn en dierenwelzijn'.

Voelen dieren eigenlijk wel pijn? Zijn ze zich van pijn bewust? Is pijn bij dieren altijd wel zichtbaar? En... kunnen we pijn bestrijden? Voor een zaal van zo'n 100 studenten en andere belangstellenden gingen vier gastsprekers op deze vragen in. Met als resultaat een inspirerende middag, afgesloten met een boeiende vragen- en discussieronde tussen de sprekers en de zaal.

Dieren hebben gevoel

Dagvoorzitter drs. Susan Ophorst (communicatiedocent opleiding Diermanagement, Hogeschool van Hall Larenstein) opende het SG. Zij introduceerde het programma en de sprekers. Hierna was het woord aan dr. Hans Hopster, lector Welzijn van Dieren. Hij dook kort in de geschiedenis van de pijnbestrijding; daar waar vroeger nog menig mens met rum of hamerslagen werd verdoofd voor een ingreep, kunnen we ons daar tegenwoordig nog maar weinig bij voorstellen. Tegenwoordig zijn we van mening dat niet alleen mensen, maar ook dieren wezens met gevoel zijn. De lector benadrukte dat de eigenwaarde van dieren tegenwoordig ook expliciet wordt erkend. Dit blijkt uit de opname van een specifiek artikel hierover in de nieuwe Wet Dieren, die sinds 1 januari 2013 van kracht is. Volgens deze wet moet een inbreuk op de integriteit of het welzijn van dieren, verder dan redelijkerwijs noodzakelijk is, zo veel mogelijk worden voorkomen. Dieren die zorg behoeven, moeten dat ook krijgen. Dat houdt onder andere in dat dieren gevrijwaard moeten zijn van pijn.

Van vis tot varken

We zijn het er over eens dat ieder dier wel eens pijn lijdt, maar de vraag is of we hier ook dezelfde waarde aan toekennen. Dit blijkt lastig. Neem bijvoorbeeld de vis, een glibberig dier met een overduidelijk lagere aibaarheidsfactor dan bijvoorbeeld een hond of kat. Vissen worden hierdoor vaak onderbelicht in dierenwelzijnsdiscussies. Prof. Gert Flik, hoogleraar Organismale Dierfysiologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen, maakt zich sterk voor het welzijn van vissen. Prof. Flik liet tijdens zijn presentatie zien dat vissen, net als hogere diersoorten, reageren op pijnprikkels. Vissen zijn echter qua mimiek natuurlijk wel een stuk lastiger te 'lezen'. Er moet daarom naar andere dingen gekeken worden. Onderzoek heeft aangetoond dat »

vissen bijvoorbeeld tal van pijnreceptoren op hun bek hebben, die grote overeenkomst vertonen met pijnreceptoren bij mensen. Prof. Flik lichtte toe dat het toedienen van een prikkel aan de vis, bijvoorbeeld door hem aan de haak te slaan, resulteert in een gedragsverandering van het dier. Deze gedragsverandering heeft als doel de omgang met de toegediende prikkel te verbeteren. Dit is een bewijs dat de hersensystemen voor pijnervaring ook bij vissen aanwezig zijn, zij het mogelijk op een ander niveau dan bijvoorbeeld bij mensen.

Van de vissen verschoof de aandacht richting proef- en landbouwhuisdieren. Proefdierdeskundige dr. Harry Blom van de Universiteit Utrecht benadrukte in zijn presentatie het belang van pijnherkenning en het instellen van humane eindpunten in de proefdiersector. Om te bepalen wanneer het ongerief voor een dier in een proef te hoog is, kan er worden gekeken naar algemene parameters, zoals afwijkend gedrag en voer- en wateropname, maar ook naar 'facial expressions' (gezichtsuitdrukkingen) van dieren en meer specifieke symptomen die passen bij de vraagstelling van een onderzoek (bijvoorbeeld tumoromvang in kankeronderzoek).

Drs. Marion Kluivers besprak vervolgens de situatie in de veehouderij. Drs. Kluivers is onderzoeker bij WUR Livestock research en is daarnaast bezig met een promotieonderzoek over het meten van pijn bij dieren (Universiteit Utrecht). In de veehouderij is het algemeen gebruik om ingrepen bij dieren toe te passen, iets dat veelal wordt afgedwongen door de beperkingen die de krappe en prikkelarme houderijomgeving met zich meebrengt. Vaak zijn dit standaard ingrepen, zoals castratie, staart couperen etc., met als doel om het dier aan te passen aan de omstandigheden waarin wij ze houden. Om pijn bij dieren in de veehouderij zoveel mogelijk te voorkomen of te bestrijden, zijn er volgens drs. Kluivers een aantal opties, nl. 1. ingrepen achterwege laten, dan wel uitvoeren onder verdoving of pijnstilling of, 2. bij infecties/aandoeningen richten op preventieve gezondheidszorg, dan wel behandelen met pijnstilling waar nodig.

Wat is AU!?

Een complex vraagstuk als 'pijn bij dieren' is natuurlijk altijd voer voor een filosoof. Dr. Vincent Pompe (filosoof en docent ethiek aan Hogeschool Van Hall Larenstein Leeuwarden) richtte daarom zijn aandacht op 'de filosofie van AU', Wat is pijn nu eigenlijk? Die vraag blijkt nog niet zo gemakkelijk te beantwoorden. Het toedienen van een prikkel wil volgens dr. Pompe namelijk nog niet meteen zeggen dat deze prikkel ook als 'pijn' wordt ervaren. Laat staan dat deze pijnprykkels voldoende zijn om al van 'lijden' te spreken.

Deze drie aspecten -pijnprykkels, pijnbeleving en lijden- liggen weliswaar in elkaars verlengde,

maar op basis van een prikkel kan er niet zomaar gezegd worden dat een dier de pijn ook beleeft. Dr. Pompe gaf hierbij het volgende voorbeeld: op het moment dat een dier een trauma beleeft, zal deze op het moment van trauma waarschijnlijk verdoofd zijn door stresshormonen, waardoor er nauwelijks pijn wordt ervaren. Op hersenniveau gemeten zal dan blijken dat het trauma wel degelijk wordt gesignaleerd, maar dat de pijnbeleving is onderdrukt. Uit de presentatie van dr. Pompe bleek eens te meer dat ‘pijn’ een ethisch gevoelig onderwerp is en misverstanden hierdoor vaak voorkomen. Daarom is het volgens hem belangrijk dat het onderscheid tussen pijnprikkel, pijnbeleving en lijden altijd goed gehanteerd en gecommuniceerd wordt.

Vragenronde en discussie

Dat de verschillende presentaties, met name die van dr. Pompe, voor nogal wat discussie zorgden, bleek na afloop tijdens de vragenronde. Boeiende vragen passeerden de revue: is het bijvoorbeeld niet mogelijk dat pijn bij vissen alleen maar een prikkel is, zonder de pijnbeleving? Prof. Flik benadrukte nogmaals dat de gedragsverandering, volgend op een prikkel bij vissen, aangeeft dat ze de pijn wel degelijk beleven. Is pijn bij dieren dan gelijk aan pijn bij mensen, moeten we er op die manier naar kijken? Volgens de presentatie van dr. Pompe niet per definitie, maar daar was het publiek het niet mee eens. Volgens het publiek was het een goed uitgangspunt om er vanuit te gaan dat wat pijnlijk is voor de mens, ook pijnlijk is voor een dier. We zouden hier dezelfde waarde aan moeten hechten, ook al is de achterliggende fysiologie verschillend. Toen drs. Kluivers dan ook de vraag presenteerde of landbouwhuisdieren aangepast mogen worden aan hun houderijsysteem, was het antwoord uit de zaal duidelijk ‘nee’. Volgens het publiek zou het goed zijn als de morele status van dieren wordt aangepast, aangezien er nu erkend wordt dat ook dieren kunnen lijden.

Het was een discussieronde die nog lang had kunnen doorgaan. Het is in ieder geval zeker dat het laatste woord over het onderwerp ‘pijn en dierenwelzijn’ zeker nog niet gezegd is. «

**BIOTECHNIEK ZOEKT
KOPIJ
ZOEKT BIOTECHNIEK**

**Heeft u nog een proefdierkundig verhaal of artikel?
Stuur het voor publicatie naar Biotechniek!**

**KOPIJ ZOEKT
BIOTECHNIEK
ZOEKT KOPIJ »**